

NOVEKNJIGENOVEKNJIGENOVEKNJIGENOVEKNJIGENOVEKNJIGE

(i uočavanjem) svakodnevnice, njene kolokivjalne prepoznatljivosti i humorno-ironične retoričnosti. Ti, napadi su na, određeni način i planirani, ali i suviše smešteni u lokalno, banalno ili posprdno. Zašto, ne i to, upitaće se oni, koji veruju da je u poeziji sve dozvoljeno, ako je vezano za ime, za uticaj: „pesničkih kola, pesničkih jeseni, pesničkih proleća...“. U ime digresije, valja pomenuti da ti uticaji škope i one najmlade pesnike.

Grujičićev lirizam, da ponovimo, nije oslobođen privatnog eha i baratanja »prosečnim istinama«, kakve nas i okružuju, bezobzira, na veru onih pesnika, da su svojim nejasnoćama hormetizirali suštinu i pamet.

Ali, ovo je, svakako, rečeno u Grujičićevom stilu, blaži način doterivanja mere jednog pesnika, sentimentalnog i ironičkog, na momente i povodljivog za onim što može i da ugrozi identitet politički događaj ili politička „neverstva“ sa naumom da tom, i onom „drugom“ iz životnog svakodnevlja priušti komentar. Takvi poetički komentari ne dobacuju daleko i mogu se imenovati kratkometražnim upadom u književnost.

Grujičićeva opsednutost ima nešto i od one vrste kompleksnosti, koja je utemeljena u onim projektkima stihobiračkim, koji teže lobovanju svakog, pa i očekivanog, žanra, a čiji poetički kontekst crpi totalitet svojih smernica iz neodvojivih socijalnih, intimnih, moralnih, pa i estetskih predpostavki za recepciju žanra, koji mimo logike same recepcije postaje pitanjem o žanru i recepciji. I otud, toliko nesuglasica, oko kojih će se sporiti kritičari, ako pokazuju interes za promišljanje i prikazivanje ove nove Grujičićeve knjige. I sam naslov »Carska namiguša« je postavljen u absolutno ironičnim koordinatama ne-poetičkog propitivanja klasičnih etičkih (i intimnih) kategorija: moralna, ljubavi, smrti, smisla, odgovornosti, zadovoljstva... Sa svakodnevnim okružjem, kao osnovnom tematskom matricom knjige, Grujičić je deo svoje, već, prepoznatljive pesničke energije potrošio na, kako to kaže jedan od pomenuvih recezenata, izlaganja i ranijih tradicionalnih književnih iskaza, kako dekonstrukcijom forme, tako i upotreboom »zastrašujuće« (za poeziju) banalnog jezika: konfliktnih jebada svakodnevnic i batinanih istina. U celom tom sledu veoma je interesantna pesma »Astrološki kompjuter«, koji spretno i lukavo komunicira rešavajući tajne slike skenerskom vidljivošću. Pomenuta pesma je i primer Grujičićeve sposobnosti vezivanja asimetričnih odnosa, koja njegovoj poeziji obezbeduju i autentičnu metaforičnost.

Na kraju postavlja se opravданo pitanje: da li i Grujičića podvesti pod korpus tzv. »dekadentnih« pesnika postmodernističke zbilje, ili mu jednostavno ostaviti mesto, koje je svojim tradicionalnim menama i laviranjima obezbedio sebi mučeći muku, kakvu muče i svi ostali pesnici: veliki i mali. □ □

nu« koji je preimenovao u »To jest« i dugo uspešno uređivao i popularisao u književnom svetu upravo Nenad Grujičić. U generaciji književnih stvaralača koja je delovala (jer je tu studirala) na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu, 70-ih i 80-ih godina, Grujičić je bio prvi koji se »oknjižio«, koji se potvrdio kao autentična književna pojava. »Maternji jezik« je imao veliku recepciju, pridoneo autoru puno epiteta i afirmisao ga u književnosti. Drugom knjigom »Linije na dlanu«, koja se ubrzo pojavila (1980. godine) kod uglednog beogradskog izdavača »Prosverte« — Grujičićev autoritet se još više učvrstio, tako da je on suvereno »vladao« među svojim savremenicima koji su afirmaciju tek sticali a knjigama se javljali koju godinu kasnije.

Pošle neočekivane (bar od mene, a verujem i od druge »verne« književne publike) pauze od pet godina, pojavila se, ovog puta kod novosadskog izdavača »Matica srpske«, Grujičićeva treća knjiga poezije — »Vrvež«. U meduvremenu su objavili svoje pesničke knjige Ivan Negrišorac, Simon Grabovac, Dušan Radak i drugi iz njegove generacije i tako stekli izvesnu prednost. Novije srpsko pesništvo, uz Negrišorca (a ranije Grujičića) zabeležio je pojave mlađih pesnika, kao što su: Milovan Marčetić, Nebojša Vasović, Vasa Pavković, Miloš Komadina (koji je od 1984. objavio čak četiri knjige pesama), Nikola Vujičić, Staniša Nešić, Gordana Čirjančić, Nina Živančević, Nemanja Mitrović... kao i pojavljuvanje novih knjiga i afirmaciju nešto starijih, danas izuzetno značajnih pesničkih imena: Jovan Zivlak, Slobodan Zubanović, Duško Novaković, Novica Tadić, Vladimir Kopić, Zvonimir Kostić, a nešto kasnije i Vojislav Despotov.

Taj kontekst nametnuo je drukčije čitanje i vrednovanje novih pesama Nenada Grujičića, dosta ublažio žestinu njegove pojave, skratio domete njegovih uticaja, potamneo predašnji sjaj njegove pesničke zvezde.

Knjigom »Carska namiguša« (BIGZ, 1990) Grujičić je potvrdio ono što je primećeno 1985. godine: da nema više povlašćeno mesto, ali da ima, svakako, svoje zasluženo mesto u savremenom srpskom književnosti.

I u najnovijoj knjizi Grujičić ostaje veran jeziku koji je »posao« sa maternjim mlekom, tom zvukom i melodijom koje je tako strasno prizivao i ispitivao (a citaoći mu svedočili) poslednjih 12 godina. Maternji jezik je, i na ovom primeru, vrlo uspela metafora koja apsorbuje, fermentira, pa onda isjavlja niz značenja od značaja za razumevanje knjige koja je pred nama, kao i Grujičićeve poezije uopšte. Ono blisko, svakidašnje, toliko uobičajeno da ga često i ne primećujemo, sadrži u svojim sokovima kako sladunjavost tako i gorčinu, ponekad nam to deluje odviše patetično, drugi put kao istinska tragika naše egzistencije. Osim nedacija, prilika za porugu i ismevanje, puno lepih primera i »darova« pronalazi pesnik u onom što ga okružuje. Nemoral, strah, tuga i samoča — u jednom, ali i mironosna pažnja, kajanje i čežnja — u drugom trenutku, to su suprotnosti kojih je svestran lirska subjekat, pokušava da ih pomiri da uspostavi ravnotežu, istovremeno dragajući za identitetom, za srećom i smisom svog pevanja, svog postojanja.

»Poezija je najviša forma postojanja jezika«, veruje Josip Brodski, a »devedeset posto najbolje lirske poezije napisano je postkoitalno« — čini mi se da je to i Grujičićev »jeruju«. U svim knjigama Nenada Grujičića postoje takva auto-poetička mesta: na jednoj strani poetička svest i stalno preispitivanje određenih pesničkih postupaka, a na drugoj strani specifičan stav prema seksualnosti (od autoerotizma i erotizma teksta u »Maternjem jeziku«, preko jezičkih vulgarizama (prostaklaku) u »Linijama na dlanu« i (narocito) »Vrvežu«, do »Ljubavnih pisama« u poslednjoj knjizi). I jedan i drugi stav su problemski (a ne problematični), s obaveznom ironijskom distancicom, »filterom« (Todor Rosić) koji zadržava štetne materije iz duhovnih, kao i fizičkih sfera.

Poigravajući se, kritikujući, a ponekad i zavještavajući, Grujičić ispisuje heterogene stihove i čitave stranice s različitim namerama, sla-

bijim ili jačim intenzitetom, ali i s različitim lirske efektima i neu jednačenog kvaliteta. Među najuspešije pesme u knjizi svrstao bih »Odu najlon-kesi«, »Kašalj«, kao i ciklus »Darovi«. Drugim pesmama ne manjka spontanost, ni duhovitost, čini se da Nenad Grujičić sad piše lakše i jednostavnije nego dosada, ali ne mogu da se otmem utisku nedovršenosti, nedoterenosti (koja je ovde namerna, na njoj se čak insistira jer se i tako kritikuje nesavršenost našega sveta ili samo pesnikovog vidjenja tog sveta) i da posegnem za Grujičićevim ranim pesmama, za jednim drukčim senzibilitetom, prepunim suptilnosti i nepatvorene lepote. Ako stavljam na kantar (možda je to s mojom pomoću a ne božnjom) pretež poesie pure nad posje brute. To, naravno, ne treba uzeti za pravilo, žiti za opšti utisak koji proizvodi čitanje »Carske namiguše«. Pišući ovakve »lagane« pesme, Grujičić zna šta hoće i može da postigne. Drage su mu dosetke i doskočice, pojedine »narodske« reči i logičnosti, život kao specifičan artizam. Za razliku od »Maternjem jeziku« i donekle »Linija na dlanu«, Grujičić ovde zanemaruje formu i poseze za ogoljenom suštinom, za sadržajem koji jasno iznosi, istresa do trenutka kad mu se isti vratio na nos.

Sklapam korice ove knjige s osećanjem vedrine, s lakoćom. Možda je to i njeno prvo obeležje, najvažnije.

mornar sanja ekvator

Slobodan Kljajić:
PRAH VREMENA,
KOV, Vršac 1989.

vasa pavković

U tri deset i sedmoj godini života Slobodan Kljajić objavljuje prvu pesničku knjigu. U njoj klapni čitalac će pročitati sledeće reči: »Tri godine sam proveo pod šifrom 295. O u specijalnim bolnicama. Oko mene u desetokrevetnim sobama umirali oni koji nisu mislili da će popustiti. Bolničari su me tukli. Od oktobra 1977. do februara 1978, na primer, imao sam dvostruku upalu pluća jer sam u pidžami i bos išao po snegu na obroke u bolničku trpezariju. Da me vetrar i mečave ne bi ubili, uvijao sam se u novine. Za to kratko vreme pao sam sa 86 kg na 58 kg i bio upisan medu one koji će sići u Had. Ali, ni tada nisam prestao da pišem. Noktima sam urezivao rečenice po zidovima bolnice, a kada bih našao papira, prepisivao sam ih...«

Dosada nismo, na stranicama naših knjiga, čitali sličnu isповest. Već njene dramatične reči, i ritam lične kalvarije, zagrcnutost bića posle strašnih iskustava, nagone čitaoce da prvoj Kljajićevoj zbirci pesama pristupi s ljudskom naklonosću. No to, na sreću, ovoj poeziji nije potrebno. Već prva pesma u Prahu vremena uverava i onoga ko ranije nije imao prilike da vidi poneku Kljajićevu pesmu u Književnoj reči ili Književnim novinama da su pred njim stihovi neobičnog i pažnje vrednog autora.

Prah vremena sadrži samo 23 pesme. Njihova tematika se kreće u tri tematska kruga. Prvi bi činile pesme u kojima se Kljajić zanima pesničkim vizijama svog neobičnog življena i vizijama smrti. To su pesme: Sagorevanje, Ritam smrti, Mauel gubim srce, Sedmi plasti/glatkoča kamena, Perspektiva i Ritmi smrti. U drugom

lagane pesme

Nenad Grujičić: CARSKA NAMIGUŠA,
BIGZ, Beograd, 1990.

zoran đerić

Moj poznanstvo sa Nenadom Grujičićem dugo je, gotovo, koliko i njegov književni staž. Nešto pre pojave Grujičićeve prve knjige (»Maternji jezik«, 1978), njegove pesme imao sam priliku da čujem na jednoj književnoj večeri a potom da pročitam u »Književnom bilte-

NOVEKNJIGENOVEKNJIGENOVEKNJIGENOVEKNJIGENOVEKNJIGE

tematskom krugu su ljubavne pesme: *Zora*, *Ukus Kole i Sami*. (Ljubavni motivi se, međutim, prostiru i duž drugih krugova, u fragmentima jedne iste strasti.) Treći, najobimniji krug činile bi pesme na fantazmagorične teme, često s mitološkim podtekstom, uvek sa kriptičnim simboličnim ambicijama. Slobodan Kljajić piše i u slobodnom i u vezanom stilu, a postoje, u ovoj zbirci, i lirske proze.

Pesnik koristi i vrlo kratke stihove (šesterac u pesmi *Kiša*) ali i neobično dugе, od 17, 18 stihova, rimujući, u pesmi *Mornari*. U njegovom pismu se prepliću i vrlo lako su uočljivi najraznovrsniji uticaji, od romantičara — Branko, Zmaj — preko modernista iz prve decenije ovog veka — Dis i Pandurović, te najsvremeniјih autora iz sadašnje srpske poezije. I pored šarolikosti oblika i poetičkih karakteristika, čitaocu je već posle prve pesme u *Prahu vremena* jasno da je pred njim zanimljiv autor vrlo originalnog jezičkog izraza i naročite prikturalne invencije. Pesnik u čijim se stihovima slobodno i uspešno stapaju samnambulne vizije iz najneobičnijih rukarski imenovanja sa pojednostavljenim, infantilnim opservacijama koje bi, insistirajući na pozitivnoj konotaciji te reči, nazvali *detinjarjama*. Kljajić spaja naizgled nespovjivo, zasnivajući svoje pesničko svedočenje o životu na naivnoj metafizičkoj poziciji lirskog subjekta, subjekta kojem su da bi pevao (i živeo) važni samo vlastita vizija i dragoceno osvojeni jezik. Čudesna alhemija pesnikovih stihova utiče da čitalac prelazi i preko krajnje slabih radnika koje bi nekom drugom autoru mnogo teže oprostio. Primer kvazistihovanja kakva Kljajić sasvim intencionalno, bez ironije ili autokritičnosti, upotrebljava je: »imao je biserne vode u sebi« (iz pesme *Grada za roman*). Slične slabosti se mogu naći i u patetičnim poemama ili praznrom verbalizmu karakterističnom za pesme *Nikada više i Mali poraz*. Ovo se događa kad Kljajić peva bez korišćenja pesničkih slika, zečeći da komentariše život, ili stvara slabašne pesničke slike, bez dovoljno mašteta, precenjujući snagu motiva. Uporedi: »Kada bih govorio Vama/ Rekao bih sanakratom iz baritonu/ Vi ste ona iz eona miliona/ Za Vama je moja duša bona« (u pesmi *Mali poraz*). Na reču — najčešće nije tako.

U pesmi *Gutač vatre* Kljajić pribegava svojoj tipičnoj označilačkoj strategiji. Pesma je napisana u rimovanim distisima i bez pravilnosti se smenjuju deseterci, jedanaesterci i dvanaesterci. Svaki novi distih, bez čvršće veze s prethodnim, kao nova kockica u mozaiku, usložnjava celinu značenja teksta. Pesnik, kolebljivo, cas izvrsno, čas manje uspešno, gradi aluzivne pesničke slike, metaforiše, spaja motive — no to čini uvek neodoljivo originalno. Prva dva stiha glase: »Neko život prevali put strepnje/zabavila gutača vatre vreňje«. Bez dužeg osvrtanja ka zvučnoj slici, prema nekorektnom rimovanju glagolskih imenica (strepnje: vreňje), istaćemo da je subjekat u prvom stihu neiskazan, nepoznat, a u drugom je pomeren u zavisni padež, dok pesnik ističe nominativom rimu »vreňje«. U prvom stihu, dalje, Kljajić umesto prideva »pun« koji bi pesmi dobro pristajao upotrebljava predlog »put« u značenju »ka cilju«. Reperkusije tog minimalnog poteca pokazuju da je reč o zanimljivom stavu prema pesničkoj upotrebi reči, o težnji ka oneobičevanju govora. Sledеća dva stiha nastavljaju u sličnom tonu; »Skriva vatre u spremišta pusta/ Grabi sreću u vreču, pivo u usta«. Lagani hermatizam, nagovešten u prvom distihu, ovde je izrazitiji, ali još uvek je u prostorima »blagog zamućenja«. Pesnik koristi glagol »skraviti« da bi obeležio akciju gutača vatre čije telo opet postaje »spremnište«. Reč »vatra« je u obliku koji može biti i partitivni genitiv jednine, ali i akuzativ množine, što na svoj način uzrokuje jedan neiskaziv čitalački utisak. Prvi deo četvrtog stiha pesme »Grabi sreću u vreču« može znaciti svašta, mada se asocijacije roje oko »sticanja koristi« od zanata gutača vatre. Unutrašnje rimovanje u tom stihu čest je postupak i u mnogim drugim pesmama, a jedino pravilo koje se očituje u *Prahu vremena* je da nema nikakvih pravila u odnosu prema

ovom postupku. »Pivo u usta«, zaključna slika, zračeći infantilnim sjajem, asocira da gutač vatre gasi žar u spremištu, zalivajući ga pivom zaradenim gutanjem vatre. Slobodan Kljajić, i u drugim pesmama, hermetizuje ne po voljnjo odluci, nego zato jer mu jezička kompetencija i »pomereno« sintagmatsko osećanje jezika te metrički obrazac, izabranog oblika nameću takvu »krnju« taktiku označavanja — a nastaju neочекivani efekti. Treći distih (pesnik ih inače ne odvaja, već pesma deluje neprekinitutim intenzitetom svih reči, bez pauza u belinama) glasi: »Da krv ističe mirno da se diše/ Pred hiljade očiju i jedno više«. Reperkusije veštih pesničkih reči su, naravno, dalekosežne. Ne samo da »hiljade očiju i jedno više« podsećaju na Borhesovo odusevljivanje kineskom podelom životinja niti na stih iz Korana: »Ostatodo u špilji trista godina/kojima treba dodati još devet«, već u spletu asocijacija prepoznamo i tajanstveno jednooko biće, možda kiklop, koje je pridruženo publici. Sledi još čudniji stihovi: »Spremni za pretvorbe plami pretnje/ Umiru u zdrelu uz delične kretnje«. Kljajić je preko deseterca i jedanaestera već zašao u dvanaesterc, šireći zvučnu tenziju svog stiha. Verujemo da doslutili u ovom tekstu sve mogućnosti značenja »proguatanog plamena« nemaju smisla. Citaocu samo skrećemo pažnju na prived »delični« koji rečnicu srpskohrvatskog jezika ne beleži. U osnovi igre bi moglo biti skraćenje prideva »delimičan« ili »deličan«.

U obe varijante rezultat skraćenja reči je izvrstan. Na redu je, potom, distih: »zabavila se, greška zemlju trese/ Jači je za liv iz kalupne smese«. Neko će, možda, reći da ovi stihovi nastaju iz nedovoljnog pjesnikovog snalaženja. Može biti. Ali vizija gutača koji se zabavlja, aluzija na greške i posledice, podstiče da u ovoj pesmi sve više mislimo kao o kriptičnom tekstu povodom boga Vulkana. Tad sledi završni rez: »Stupaju u istinu izvesna stanja/ U mističnu vatru duševnih putanja«. Sam Kljajić kao da objašnjava prodor fantastičnog u realnost ličnog, sementičke aberacije se završava, pesma kao da traži ponovljeno čitanje. Intenzivne razmatranje *Gutača vatre*, omogućuje da o drugim cesto i uspešljim pesmama iz *Praha vremena* govorimo nešto brže, zadržavajući se tek na pojedinim karakteristikama ili odličnjim proizvodima Kljajićeve invencije.

Prelazeći bez reči preko neobične, metaforične pesme o somnambu — ilno vidjenom prostoru Devičansko vreme Nesnija, preko mističnosti Dubokih misli zakopane u glave ili šalamanovskog ludizma pesme *Klavir* pomenućemo neke od odličnih pesama za čiju bi nam analizu trebalo mnogostruko više prostora. U *Setaču kraj jezera*, su i stihovi:

Vodenasti tkač vetr protura hiljade čunaka kroz tkanicu vode gibajući odrase planina.

U pesmi *Mare Adriaticum* postoje i stihovi:

O Gospo morska goro talasa sveža arija
Kako je svetla u tebi moja havarija,

dok neverovatna pesma *Mauzolej*, sačinjena od tri stava, počinje nezaboravnim stihovima:

Milioni ljudi zimska su ruža
Misao im točak cesta što se pruža...

Ta duga, složena pesma sa snažnim mitološkim podtekstom vodi čitaoca do dve najbolje pesme u Knjizi kojima se *Prah Vremena* okončava. Prva nosi naslov *Mornari* a napisana je kao temperamentni, neurotični katalog morskih luka sveta i mornarskih avantura u njima, kao žustar katalog utisaka, maštarija, snova. U dugometražnim rimovanim distisima, sa ritmičkim naprezanjima, opkoračenjima i »debelim morem« zvučnih figura, Kljajić postiže jedinstven utisak jezičkog čuda. Evo nekoliko stihova:

U Trstu matrikulu u džep, na trajekt i na počinak

Gde bludni rastanak tu novi, morski sastanak...

Po zimi zimovanje, a Australija je san gde večno sja
Sunce, kralj u lovnu, poput uglačanog bumeranga.
Artemidin znak jarac, ostao je na teretnom brodu,
a mornar sanja Ekvator na jugu, pod brodom, kroz vodu.

Druga pesma *Kod bogova*, iz profanog ugla prati boravak neimenovanog boga (Paris, Orfej), ili čoveka (Ulika, sam pesnik) na Olimpu. Ponovo u dugom stihu, 16, 17 stihova, u rimovanim distisima, sa često naivnim rimarijem, neobičnim skraćenjima i ponovljanjima zvukova, sva u grču neodoljive nužde pisanja, ta sjajna pesma okončava *Prah vremena*.

Pri kraju četvrtre decenije života Slobodan Kljajić je objavio svoju prvu pesničku zbirku (*Zasluge za to* pripadaju i recenzenti Jovici Aćinu i uredniku Petru Krdiju). Sasvim van pesničke matice i trendova, usamljen poput Disa ili Branislava Željkovića, autor *Praha vremena*, deli sa ovom dvojicom i neke poetičke karakteristike. Njegova izdvojenost naravno nema presudne veze sa evidentnim vrednostima knjige. Uz sve svoje slabosti i naivnosti, ona spada u uzak krug relevantnih ostvarenja koje su obeležile 1989. godinu u poeziji.

fanta- stična enciklo- pedija

Zoran Živković, »Enciklopedija naučne fantastike«, tom 1, 2, Prosveta, Beograd, 1990.

vladan panković

O Stanislavu Lemu, jednom od najznačajnijih autora književne naučne fantastike (*Solaris*, *Zvezdani dnevničnici Ijona tihog*, *Glas gospodara*, *Nepobedivi*, itd. dr. Zoran Živković će reći sledeće: »... Lem poseduje naprosto kolosalno enciklopedisko obrazovanje, sjajnu analitičku pronicljivost i nadasve bujan književni talent. Poznata je anegdota da su upravo pomenuta odličja, očetovljene u SF delima poljskog autora, dala povodu glasinama, začetim u SAD, da se iza jednosloznog Lemovog imena ne krije živ čovek, nego naročiti računar, čiji naziv predstavlja akronim od *Lunar Excursion Module (Mesečev ekskursioni modul)*.« (Zoran Živković, »Savremenici budućnosti«, Narodna knjiga, Beograd, 1983.) S obzirom na grandiozno delo, dr. Zoran Živković »Enciklopediju naučne fantastike«, koja se nedavno pojavila u izdanju poznate beogradske izdavačke kuće »Prosveta«, i mi bi smo se, s punim pravom, mogli zapitati ne krije li se iza Živkovićevog imena neki supermoderni kompjuter. Jer, kako piše na prednjoj margini omota korica »Enciklopedije naučne fantastike«, »Pisana punih pet godina, posle razdoblja sakupljanja grade od preko dve decenije, ova knjiga — peta takve vrste na svetu — predstavlja sabrano znanje o neosporno najdinamičnijem žanrovskom svedoku uzbudljivog vremena u kome imamo povlasticu da živimo. Sačinjena iz dva toma ukupnog obima od 936 strana, »Enciklopedija naučne fantastike« sadrži ukupno 1638 odrednica, gotovo 2000 crno-belih ilustracija i 64 tabloida u boji, a obuhvata sve iole relevantnije pojmove, autore, ilustratore, urednike filmove, serijale, TV